



POHJOISSAAME

Olmmošvuoigatvuođat  
gullet buohkaide,  
maidđái juohkehaš mánnái.

Mánát leat vuollet 18 jahkásaččat.



LAPSIASIAVALTUUTETTU  
MÁNÁIDÁITTARDEADDJI

# Dovddatgo máná vuoigatvuođaid?

## Maid ON:a máná vuoigatvuodaid soahpamuš dárkkuha?

Ovttastuvvan Nášuvnnat (ON) lea dahkan soahpamuša mánáid olmmošvuoigatvuodain jagis 1989. Suomas oppalašsoahpamuš bođii fápmui jagi 1991. Measta buot máilmmi riikkat leat soahpamuša mielde. Suoma stáhta galgá fuolahit das, ahte soahpamuša áššit ollašuvvet mánáid eallimis. Suoma stáhta galgá maid dieđihit máná vuoigatvuodain sihke ollesolbmuide ja mánáide.

Stáhta galgá raporteret ON:ai jeavddalaččat, mo máná vuoigatvuodát ja buresveadjin leat Suomas ovdánan.

### Mánáidáittardeaddji...

- Váldá čielgasa mánáid oaiviliin ja muitala dáin ollesolbmuide.
- Čilge, mo mánát vedjet ja mo sin vuoigatvuodát ollašuvvet.
- Dieđiha mánáide ja ollesolbmuide mánáid vuoigatvuodain.
- Váikkuha mearrádusdihkkii, ahte mánáid áššit livčče buorebut.
- Bargá ovttas mánnasuorggi doaibmiiguin.



”Máná galggašii rávásmuvvat bearrašis lihkolašvuoda, ráhkisvuoda ja ipmárdusa dilis.”

ON:a máná vuoigatvuodaid soahpamuš.

### Buot mánát leat ovttaveardásaččat

Máná dahje su vanhemiid ahki, liikeivdni, giella, opmodat, osku, váddu dahje buozalmas ii váikkuat máná vuoigatvuodaide. Geange ii oáččo vealahit dahje givssidit.

### Mánás lea vuoigatvuolta buori eallimii

Máná oážžu leat iežaslágan. Ollesolbmot galget doarjut mánáid vejolašvuodaid bajásšaddat ja ahtanuššat ráfis ja iešguhtege lágis mielde.

### Ollesolbmot galget váldit čielgasa, maid mánát áššiin jurddašit

Ollesolbmot galget jearrat ja guldalit máná oaiviliid ja váldit daid duodas. Mánáide galgá addit vejolašvuoda váikkuhit iežaset árgii.

### Máná ovddu galgá bidjat ovdasadjái, go dahkkojit mánáid guoski mearrádusat

Vánhemat ja eiseválddit fertejit álo smiehttat, man láhkai sin mearrádusat váikkuhit mánáide. Ollesolbmot galget ohcat čovdosiid, mat leat mánáid buorin. Mánáide galgá ákkastallat mearrádusaid ipmirdahtti vuogi mielde.



**ON:a máná vuoigatvuodaid oktasašsoahpamušas leat oktiibuot 54 čuoggá. Dát leat áššit, main stáhta ja gielddaid mearrádusdahkkit ja buot ollesolbmot galget fuolahit. Dás mitaluvvojit soahpamuša čuoggát oanehaččat.**

1. Juohkehaš vuollet 18-jahkásaš lea máná.
2. Olmmošvuoigatvuodát gullet juohkehaš mánái ovtaveardásaččat. Máná ii oaččo vealahit maŋge siva geažil.
3. Ollesolbmot dahket mánggaid mearrádusaid mat váikkuhit mánáid eallimii. Sii fertejit álo čielggadit, miii lea máná dáfus buoremus.
4. Stáhta galgá fuolahit das, ahte dát soahpamuš ollašuvvá mánáid eallimis. Mánáide gullet buot dán soahpamušii girjejuvvon vuoigatvuodát.
5. Vánhemiin lea vuoigatvuohtha ja geatnegasvuohtha rávvet ja oahpistit máná geavahit dán soahpamušii girjejuvvon vuoigatvuodaid. Stáhta galgá gudnejahttit dán vánhemiid vuoigatvuoda.
6. Mánás lea vuoigatvuohtha eallimii. Stáhta galgá dáhkidit, ahte mánát ožžot rávásmuvvat ja ahtanuššat nu buorre dilis go vejolaš.

7. Mánás lea vuoigatvuohtha oažžut nama dalán riegeamei maŋgá. Mánás lea vuoigatvuohtha oažžut ruovttueatnama ja leat dan riikkavuloš. Jos lea vejolaš, mánás lea vuoigatvuohtha dovdat iežas vánhemiid ja leat sutno divššus.
8. Mánás lea vuoigatvuohtha sealluhit iežas nama ja riikkavulošvuoda sihke gaskavuodaid fulkkiidasas iige daidda oaččo darvánit lobiheamit.
9. Mánás lea vuoigatvuohtha eallit vánhemiiddisguin, juos soai nagodeaba atnit fuola mánás. Mánás lea vuoigatvuohtha doallat oktavuoda iežas vánhemiidda, jos máná ii oro vánhemiiddesguin. Oktavuoda doallama vánhemiidda sáhtta eastit, jos oktavuodadoallan vahágahtta máná.
10. Muhtumin máná ja su vanhemat sáhttet gártat sierra riikkaide. Dalle stáhta ferte geahččalit máhcahit sin nuppiideaset lusa nu jođánit go vejolaš.
11. Stáhta galgá eastit dan, ahte ollesolbmot dolvot mánáid lobikeahhtá riikkas nubbái.
12. Mánás lea vuoigatvuohtha dadjat iežas oaivila áššiin, mat gusket su iežasa. Ollesolbmot galget čielggadit mánáid oaivila ovdal go sii dahket máná guoski mearrádusaid. Máná oaivila galgá váldit vuhtii mearrádusain su agi ja čálgandási mielde. Rávesolbmot galget

ákkastallat mearrádusaid mánái nu, ahte son ipmirda daid.

13. Mánás lea vuoigatvuohtha friddja ovdanbuktit oaiviliiddis ja mitalit iežas oaiviliid earáide. Oaiviliin ii oaččo goit loavkidit nuppiid olbmuid.
14. Mánás lea vuoigatvuohtha jurdaga-, oamedovddu - ja oskkufriddjavuhtii.





- Vánhemiid mánnái addin oahpisteami dán vuoigatvuođa geavaheamis galgá gudnejahttit.
15. Mánás lea vuoigatvuohta searvat ovttastusaide ja doibmet dain. Mánáin lea vuoigatvuohta čoahkkanit ráfis.
  16. Mánás lea vuoigatvuohta priváhtavuhtii. Máná priváhtavuhtii, bearráši, ruktui dahje reivelonohallamii ii oáččo darvánit sahte dahje lobiheamit.
  17. Mánás lea vuoigatvuohta oažžut dieđu ja čuovvut diehtujuohkingaskaomiid máŋggabealagit. Ollesolbmot galget suodjalit máná dieđus, mii vahágahttá su.
  18. Máná vanhemiin leat ovttas ovddasvástádus máná bajásgeassimis ja fuolaheamis. Sii galget doaibmat máná buorrin. Stáhta ja gielddat galget doarjut vanhemiid dán barggus.
  19. Ollesolbmot galget suodjalit máná buot veahkaválddi ja fuones láhttema ovddas. Máná ii oáččo bávččagahttit maŋge láhkai. Gii ge ii oáččo láhttet mánáin berošmeahttumit dahje ávkkástallat máná.
  20. Jos mánná ii sáhte orrut vanhemiiddesguin, mánás lea vuoigatvuohta erenoamáš suodjaleapmái ja doarjagii. Son sáhttá dalle orrut ovdamearkka dihte nuppi bearrašis dahje mánáidsuodjanlágádusas. Mánná sáhttá máhccat vanhemiiddes lusa juos dat lea mánnái buorrin. Máná orrunbáikki ja ruovttu molsuma máŋgii galgá garvit .
  21. Juos máná vanhemat jápmet dahje eai nagot atnit fuola sus ja stáhta mieđiha adopšuvnna, sáhttá mánná oažžut bissovaččat odđa bearraša adopšuvnna mielde. Máná ovdu galgá leat adopšuvnnas mearrideaddji.
  22. Nuppi riikkas báhtareaddjin riikii boahtán mánás lea vuoigatvuohta oažžut su dárbbášan beroštumi.
  23. Doaibmahehttejuvvon mánná galgá oažžut buoremus vejolaš divššu ja veahki, mii ovddida su olmmošárvvu, iešluohttámuša ja oassálastima servoša doaimmaide. Doaibmahehttejuvvon máná galgá doarjut nu, ahte son sáhttá skuvlavázzit ja fitnat áiggeájiin.
  24. Mánás lea vuoigavuohta eallit nu dearvvasin go vejolaš. Mánás lea vuoigavuohta oažžut divššu ja veahki, juos son buohccá. Mánás lea vuoigavuohta beassat doaktárii. Maid etniid, geat leat máná vuostá, dearvvasvuođas galgá fuolahit.
  25. Jos mánná ii sáhte orrut iežas vanhemiid luhtte, eará ollesolbmot fertejit dikšut máná bures. Mánáidsuodjaleami bargit galget dihto gaskkaid dárkkistit, sáhttágo mánná máhccat vanhemiiddis lusa.
  26. Mánás ja vanhemiin lea vuoigatvuohta dárbbu mielde oažžut stáhtas veahki ruhtaáššiin.
  27. Mánnái galgá dorvvastit ruovttu, borramuša ja doarvái biktasiid. Stáhta ja gielddat galget veahkehit vanhemiid nu, ahte mánáin lea juohkeláhkai buorit dilit rávásmuvvat ja ahtanuššat.



28. Mánás lea vuoigavuohta vázzit skuvlla. Vuodđoskuvla galgá leat nuvttá. Njuolgggadusat ja bajásgeassin galget leat vuoiggaláčat. Stáhta galgá fállat nu mángga mánnái go vejolaš dilálašvuođa joatkit oahpugaccama vuodđoskuvlla maŋná.
29. Skuvla galgá ovddidit máná dáidduid. Dat galgá ovddidit máná eatnigiela sihke addit dieđu eará riikkaid kultuvrraid birra. Skuvllas galgá muitalit mánáid ja eará olbmuid vuoigatvuođain. Skuvllas mánát ohppet, maid mánggakulturlašvuohta, birasgáhtten ja sohkaabeliid dásseárvu dárkkuhit.
30. Unnitlohkui dahje eamiálbmogii gullevaš mánás lea vuoigatvuohta iežas kultuvrii- ja gillii. Sus lea vuoigatvuohta hárjehit iežas oskku ovttas eará joavkku lahtuiguin.
31. Mánás lea vuoigavuohta vuoigastit, duhkoraddat ja doallat ásttuáiggi. Mánás lea vuoigavuohta oahpásmuvvat dáidagii ja kultuvrii.
32. Mánna ii oáččo bargat dakkár barggu, mii vahágahtta su dearvvasvuođa dahje hehte su skuvlavázzima.
33. Ollesolbmot galget suodjalit máná nárotihkkaávdnasiid ovddas.
34. Ollesolbmot galget suodjalit máná seksuálalaš hehttemis. Gii ge ii oáččo hohkahallat dahje bágget máná seksuálaš dahkui.
35. Stáhtat galget eastadit mánnágávppi. Mánnágávppi oaivvilda, ahte gii nu rievda

rihkosiin máná su vanhemiin ja vuovdá su nuppi olmui. Mánnágávppi lea rihkus.

36. Ollesolbmot galget suodjalit máná buotlágan fuones láhttemis.
37. Máná ii oáččo ránggáštít julmmet dahje biinnidit. Gii ge ii oáččo badjelgeahččat máná vuoigatvuođaid. Máná ii oáččo bidjat fángalii iige su friddjavuođa oáččo ráddjet, juos eará molssaeavttut leat vejolaččat. Jos mánná goit váldo gitta dahje fángjejuvvo, sus ferte fuolahit doppe bures. Mánná ii oáččo leat váldon gitta guhká.



38. Máná ii oáččo váldit soahtevhkkii dahje soahtat. Ollesolbmot galget suodjalit mánáid soađis.
39. Stáhta galgá veahkehit máná, juos mánáin lea láhttejuvvon boastut.
40. Vaikko mánná livččiige rihkkon lága dahje mánná livččii eahpádusvuložin das, suinna galgá láhttet bures ja vuoiggaláčat.
41. Man nu riikka lánka sáhtta leat buoret mánnái go dát soahpamuš. Dalle olbmot fertejit čuovvut riikka iežas lága.
42. Stáhta galgá fuolahit das, ahte buot riikkas ássit dihtet, mat leat máná vuoigatvuođat.
43. ON:a máná vuoigatvuođaid komitea bearráigeahččá, ahte stáhtat ja daid ássit čuovvot dán soahpamuša.
44. –54. Dát čuoggát muitalit das, man guhká soahpamuš lea fámus ja mo riikkat čuovvot soahpamuša.



Oppa soahpamuš gávdno čujuhusasa

[https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060\\_2](https://www.finlex.fi/fi/sopimukset/sopsteksti/1991/19910060/19910060_2)

## Dehalaš sánit

**Ovttastuvvan Nášuvnnat** dahjege ON hálida ráfi oppa máilbmái. Dat veahkeha buot riikkaid bargat ovttasbarggu, vai olmmošvuoigatvuodát ollašuvašedje. ON:a lahttun leat buot máilmmi riikkat.

**Stáhta** ja **gielddat** ordnejit Suomas bálvalusaid olbmuid. Suoma riikkavuložat ráhkadit stáhta. Stáhta áššiin mearridit riikkabeaivvit. Juohkehaš suomelaš orru man nu gielddas. Ruovttugieldda áššiin mearrida gielddastivra.

**Eiseválddit** dárkkuhit ollesolbmuid, geat leat barggus stáhtas dahje gielddas. Sii barget ovdamearkka dihte mánáidsuodjaleamis, skuvllas, bolesis dahje buohcevesus.

**Mánásuorggi doaimmit** leat ovdamearkan organisašuvnnat ja dutkanlágádusat, mat ovddidit mánáid áššiid. Dákkár doaimmit leat maid eiseválddit, mat mearridit mánáid áššiin.

**Bálvalus** dárkkuha dan, ahte mánát besset doaktárii, jos sii buohccájit. Maiddái skuvla ja beavedikšu leat mánáide oaivvilduvvon bálvalusat. Bálvalusat máksojuvvojit vearroruđaiguin, maid ftinodagat, servošat ja riikkavuložat mákset.

**Mánáidsuodjalanlágádus** dárkkuha báikki, gos mánáid sáhttá orrut, juos son ii sáhte orrut vanhemiiddisguin. Mánáidsuodjalanlágádusas orrot oktanaga mánggat mánát.

**Sadjásašbearaš** dárkkuha nuppi bearraša, mii fuolaha mánás. Mánáid sáhttá fárret sadjásašbearrašii, juos su iežas vanhemat eai sáhte fuolahit sus. Mánáid sáhttá máhccat iežas vanhemiiddes lusa, juos dat lea mánáid buorrin.

**Adopšuvdna** dárkkuha, ahte mánáid fárre bissovaččat nuppi bearrašii ja oážžu odđa vanhemiid. Mánáid ii šat máhca iežas biologalašvánhemiid lusa.

**Unnitlohkojoavkkuin** dárkkuhuvvojit olbmot, geaid giella, kultuvra, osku dahje eará iešvuohta lea earálágan go váldoálbmogis. Suomas giellaunnitlohkojoavkkuide gullet ovdamearkka dihte románat, suomaruottelaččat ja seavagielagat sihke mánggat sisafárrejeaddjit. Sápmelaččat leat unnitlohku sihke emiálbmot. Sii leat Suoma emiálbmot.

## Leatgo mánáid geatnegasvuodát?

Olmmošvuoigatvuodát gullet juohkehažžii eavttuid haga. Juohkehačča geatnegasvuohta lea gudnejahttit nuppiid olmmošvuoigatvuodaid. Ollesolbmuid geatnegasvuohta lea oahpahit mánáide, maid olmmošvuoigatvuodát dárkkuhit.

Ovdamearkkat:

- Mánás lea vuoigatvuohta oážžut suodjaleami veahkaválldi, ávkkestallama ja hilggodeami ovddas. Mánáid ii oáččo givssidit dahje vahágahttit nuppiid mange láhkai.
- Mánás lea vuoigatvuohta buhtes birrasii. Maiddái mánás lea geatnegasvuohta fuolahit buoremus lágis mielde birrasa buhtisvuodas.
- Mánás lea friddjavuohta iežas jurddašeapmái, kultuvrii ja oskui. Mánás lea maiddái geatnegasvuohta gudnejahttit nuppiid jurdagiid ja oskui guoski vuodđojurdagiid.



LAPSIASIAVALTUUTETTU  
MÁNÁIDÁITTARDEADDII

Mánáidáittardeaddji doaimmahat  
Almmustahttojuvvon fierbmis 10/2020